

Çocuklar

Kaba bir tahminle dünya üzerinde bugün 2 milyar çocuk yaşamaktadır. Bunların 104 milyonu Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde yaşamaktadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi 1989 yılında Birleşmiş Milletler tarafından benimsendi ve Amerika Birleşik Devletleri ve Somali hariç tüm dünya ülkeleri tarafından onaylandı. Bu sözleşme, çocuk hakları alanında devletlere yükümlülük getiren ilk uluslararası metin olma özelliğiyle tarihi süreç içinde bir dönüm noktası oldu.

Çocuk Hakları Sözleşmesi neden bu kadar önemlidir?

Sözleşme çocukların haklarının korunmasında birçok yenilik getirdi.

1. Sözleşme, dünya üzerinde en fazla sayıda devlet onayı almış insan hakları metnidir.
2. Sözleşme üç noktaya ağırlık verir. Birincisi, çocukların kendi kaderlerini etkileyen süreçlerde –yaş ve olgunluk durumları da dikkate alınarak– katılımlarını geliştirmeyi amaçlar; örneğin, adli süreçler ya da evlat edinme süreçlerinde ve aile veya toplum içinde. İkincisi, çocukların her türlü sömürü, şiddet ve hakların ihlaline sebebiyet verecek uygulamalardan korunması için geçerli hakları ifade eder. Son olarak, diğer sözleşmelerde olduğu gibi çocukların olası ihlallere karşı korunmasında gerekli hakları sunar.
3. Sözleşme çocukları hukukun bir nesnesi değil, öznesi olarak ele alır. Geleneksel olarak, yetişkinlerin büyük bir bölümünde, çocukları yetişkinlerin –öğretmenler, din büyükleri, anne-babalar, doktorlar, vs.– belirlediği kurallara koşulsuz şekilde uymak zorunda olan nesnelere olarak algılama anlayışı mevcuttur. Sözleşme bunun yerine çocukları, sahip oldukları haklara, yetişkinler, toplum ve çocuklarla ilgili kurumlar tarafından saygı gösterilmesi gereken bireyler olarak kabul eder. Çocuklar yaşları ne olursa olsun, insan oldukları için, saygı duyulmayı, onurlu bir şekilde muamele görmeyi hak ederler.
4. Bir çocukla ilgili alınan –hukuki, idari, vs.– tüm kararlarda çocuğun çıkarları en üst düzeyde gözetilmek zorundadır. 'Çocuğun çıkarları' tanımlaması zor bir kavramdır ve bunun tam olarak ne anlama geldiği hakkında tartışmalar vardır. Uygulamada, bunun anlamı şudur: bir hakimin çocuğun velayetinin kime verileceğine karar vermesi gerekiyorsa,

“Sizin diye bildiğiniz evlatlar gerçekte sizlerin değildir. Onlar kendini özleyen Hayat'ın oğulları ve kızlarıdır. Onların vücutlarını çatabilirsiniz ama canlarını asla. Çünkü onların canları geleceğin sarayında oturur ve sizler düşlerinizde bile orayı ziyaret edemezsiniz.”

Halil Cibran

İlgili etkinlikler

- İfade et, sayfa 86.
- Aşık'ın öyküsü, sayfa 91.
- Çocuk hakları, sayfa 103.
- Alternatifimiz var mı?, sayfa 111.
- Bırak tüm sesler duyulsun, sayfa 153.
- “Gelecekler”imiz, sayfa 182.
- Haklar Tombalası!, sayfa 206.

Çocuk katılımı

1. "BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni hayata geçirmek için katılım büyük önem taşımaktadır;
2. [Katılım] sosyal dayanışmayı güvence altına almanın ve demokratik bir ortamda yaşamının belirleyici bir unsurudur;
3. [Katılım] çocuğun gelişimi için gerekli bir süreçtir..."

Çocuk kimdir?

Sözleşmenin birinci Maddesinde tanımlandığı gibi, "kanun rüştün daha erken yaşta kazanılmasını öngörmemiş ise, on sekiz yaşın altındaki her insan çocuk sayılır."

Yani on sekiz yaşın altındaki her insan –ergenlik dönemindeki gençler de dahil– Sözleşme kapsamındadır.

çocuğun yaşamıyla ilgili çeşitli durumları ve çocuğun büyüklerini incelemeye alması gerekir. Vaka ne olursa olsun, çocuğun sağlayacağı çıkar, çocuğun büyüklerinin sağlayacağı çıkarından daha önemlidir.

5. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin içeriği, çocukların haklarına saygı gösterilmesi gereken birçok alanı –idari, adli, eğitsel, yasal, vs.– kapsar. Örneğin, doğduktan sonra kurallara uygun şekilde nüfus kaydı yapılmayan çocuk kanunen varolmamaktadır. Bunun sonucunda birçok çocuk okula kabul edilmemekte ve eğitimden yoksun kalmaktadır. Bu durum birçok ülkede binlerce çocuğu etkileyen bir sorundur. Okul idaresinin, idari ve yasal olarak "varolmayan" çocuğun okula kabulünü reddetmesi çocuğun eğitim hakkının açıkça ihlal edilmesidir.

Sözleşmeyi onaylayan birçok ülkede uygulama açısından olumlu gelişmeler kaydedilmiştir. Bu ülkelerdeki mevcut yasaların bazı bölümleri değiştirilmiş ve/ya düzeltilmiştir.

Çocukların kendi iyilikleri için büyüklerinin koyduğu kurallara kayıtsız şartsız uyması gerekir mi?

Çocukların içinde bulunduğu durum: gerçekler ve veriler

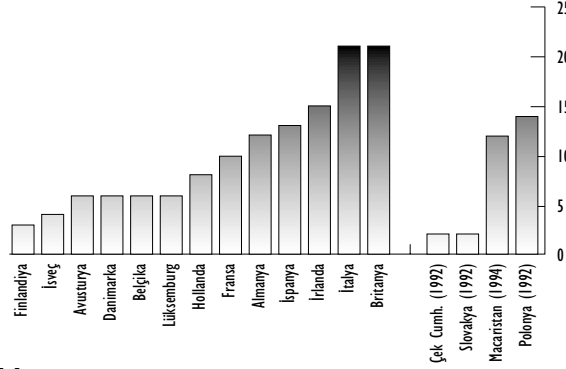
Sözleşme çocukların yararına atılmış dev bir adım olsa da veriler çocuk haklarının dünyanın birçok bölgesinde ihlale uğradığını göstermektedir.

Avrupa'da çocuklar...

- Ticareti yapılan kadın ve çocukların sayısında muazzam bir artış gözlenmektedir. Tahminlere göre her yıl 120.000'e ulaşan sayıda kadın ve çocuğun Orta ve Doğu Avrupa'dan batı Avrupa'ya ticareti yapılmaktadır.
- Bulgaristan'da, 14-18 yaşları arasındaki azımsanmayacak sayıda kız çocuğu için fuhuşun birincil gelir kaynağı olduğuna dair raporlar yayınlanmaktadır. Bu kız çocukları çoğunlukla örgütlenmiş bir ağın parçası durumundadırlar. Endişe verici başka bir durum ise genç erkek fahişe sayısındaki artıştır.
- Estonya'da, çok küçük yaştaki kızların büyümekte olan seks turizmi pazarında kullanıldığı dikkat çekmektedir. Letonya'da ise çok küçük yaştaki kız çocuklar fuhuşa zorlanmaktadır (8-10 yaş aralığında).
- Yapılan araştırmalara göre Britanya'da, büyük şehirlerde binlerce sokak çocuğu yaşamakta. Erkek ve kız sokak çocuklarının sayısı birbiriyle hemen hemen aynı. Her yıl yaklaşık 40.000 çocuğun evden kaçtığı tahmin edilmektedir.
- Fransa'da, sokak çocuğu vakaları 1980'lerde ciddi bir sorun olarak gündemi meşgul etmeye başladı. Bazı otoritelere göre sokak çocuğu sayısı 10.000'leri bulsa da bazıları bu rakamın daha düşük olduğunu tahmin etmektedir.
- Doğu ve Orta Avrupa'da sokaklarda yaşayan evsiz barksız genç insanların sayısı günden güne artmaktadır. Sadece Bükreş'te 1.500 çocuk ve gencin sokaklarda yaşadığı tahmin edilmektedir.
- Polonya ve Macaristan'da on beş yaşından küçük çocukların üçte birinden fazlası yoksulluk içinde yaşamaktadır. Polonya'da düzenlenen bir araştırmaya göre (UNDP, 1999) çocukların % 60'ı kötü beslenmekte, % 10'u ise sürekli yetersiz beslenmektedir. Rusya Federasyonu'nda ise iki yaşın altındaki yetersiz gelişim vakalarının oranı 1992'de % 9,4 iken bu oran 1994 yılında % 15,2'ye ulaştı.

Avrupa'da çocuk yoksulluğu oranları²

Dünya'da çocuklar...

- Beş yaşın altındaki 10 milyondan fazla çocuk önüne geçilebilir sebeplerden hayatlarını kaybetmektedir.
- 100 milyondan fazla çocuk ilkokula gidememektedir, bunların büyük bir bölümü kız çocuğudur.
- Tahminen 300.000 çocuk sıcak çatışmalarda yer almaktadır.
- 149 milyon çocuk yetersiz beslenmektedir, bunların üçte ikisi Asya'da yaşamaktadır.
- Sadece 2000 yılı içinde çoğunluğu kadın ve çocuk olan 31 milyon kadar insan savaş tehlikesiyle yüzyüze kaldı, evlerini terketmeye zorlandı, yerlerinden edildi ve mülteci oldu.

Avrupa'da çocuklar ve ergenlik çağındaki gençlerle ilgili meseleler

Çocuk haklarıyla ilgili Avrupa kurumlarını ve Avrupa hükümetlerini doğrudan ilgilendiren özel sorunlar mevcuttur. Bunun sonucu olarak, Avrupa'da çocuk haklarını doğrudan ihlal eden uygulamalara karşı çocukların korunmasını amaçlayan önlemlerin geliştirilmesi için belli bir irade geliştirilmiştir.

Avrupa'da seks ticareti, fuhuş ve pornografi ile ilgili yukarıda sunulan istatistikler ışığında Avrupa Konseyi ve üyeleri büyük kaygı duymakta. Konsey üyeleri bu kaygı sonucunda bir dizi tavsiye kararı aldı. Bunlar arasında şunlar bulunmaktadır:

- Çocuk ticareti ve diğer çocuk sömürü şekilleriyle ilgili Tavsiye kararı 1065 (1987);
- Çocuklar ve genç yetişkinlere yönelik cinsel sömürü, pornografi ve fuhuş ve ticaret üzerine Tavsiye kararı No. R (91) 11;
- Çocuklara yönelik cinsel sömürü üzerine İlke Kararı 1099 (1996).

Bu tavsiye kararları benimsendiğinde, devletler uygulama adımlarının atılmasını güvence altına almak zorundadır. Uygulama adımlarına verilebilecek bazı örnekler şunlardır³:

1. 23 Kasım 1992'de Belçika İçişleri Bakanı'nın girişimiyle yukarıda bahsi geçen ticaret türüyle mücadele etmek üzere Kayıp İnsanlar için Jandarma Merkez Bürosu bünyesinde bir birim kuruldu. 11 Eylül 1995'te Adalet Bakanı aynı büro içinde bir Kayıp Çocuklar Birimi kurulmasını sağladı. Bu birim, ergin olmayan çocukların kayıp olma vakalarında koordinasyon, destek ve uzmanlık sağlamaktan sorumlu oldu.
2. Lüksemburg'da polis teşkilatı bünyesinde özel bir çocuk koruma bölümü kuruldu. Lüksemburg şehrindeki Polis merkezinin araştırma biriminde bir çocuk koruma bölümü bulunmaktadır. Ayrıca çocuklar için bir telefon yardım hattı mevcuttur (*KannerJugendtelefon*).

? Bu ticaret türünü ortadan kaldırmak neden zordur?

Önemli günler

4 Haziran
Uluslararası Saldırı Kurbanı
Masum Çocuklar Günü

12 Ağustos
Uluslararası Gençlik Günü

20 Kasım
Evrensel Çocuk Günü

"Çocuklarla birlikte ruh iyileşir."

Fyodor Dostoyevski

Çocuk işçiliği...

... 15 yaşın altındaki çocukların tam zamanlı çalışmasıdır.

... çocukların okula gitmesine engel olmaktadır.

... çocuklar için tehlikeli olan, fiziksel, zihinsel ya da ruhsal sağlıklarına zarar verecek çalışmadır.

Bu uygulamanın arkasındaki sebepler bazen çok karmaşık olabilir. Sebep kültürel alışkanlıklar da olabilir, anne-babanın ve ailenin çocuğun eve para getirmesini gerektirecek seviyede yoksulluğu da olabilir.

Sonuçlar açısından bakıldığında, çocuklar hem eğitimden yoksun kalmakta hem de fiziksel ve zihinsel gelişimleri sekteye uğramaktadır. Çocuk işçiliği bunun yanında ciddi sağlık sorunlarına sebebiyet verebilir, örneğin kas-iskelet sistemi bozuklukları, kimyasal zehirlenme, kesik ve diğer çeşit vücut yaraları, solunum hastalıkları, ciddi yanıklar, vs.

Çocuklar tarafından üretilen ürünler arasında halı, tuğla, kibrit, şeker, giysi, ayakkabı, sigara, havai fişek, binalar, kurşun kalem, deri malzemeler yer almaktadır. Çocuklar bunun yanında ekin toplama, fabrika işçiliği, ağır nesnelere taşınması, balıkçılık ve basit ev hizmetlerinde kullanılmaktadır.

İnternet ve pornografi

Çocuklar İnterneti kullanırken birçok tehlike karşısında oldukça korunmasızdırlar. Bunlardan bazıları uygunsuz içerik (şiddet içeren fotoğraflar, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı propagandası, vs.), sömürü ve pedofil faaliyetlerdir. Çocuk pornografisi üzerine bilgi alışverişi için oluşturulmuş ağlar olduğuna dair çok sağlam kanıtlar mevcuttur. Son yıllarda, Avrupa ve diğer kıtalarda, bu tarz kanun ve ahlak dışı faaliyetleri sürdürdükleri anlaşılan veya bu tür işlerde parmağı olduğu saptanan bazı kişiler tutuklanmıştır.

Çocuklarla ilgilenen kesimlere –sosyal hizmet sorumluları, öğretmenler, psikologlar, vs.– ve anne-babalara bu konuda sunulan çözüm önerilerinden bazıları şöyledir:

- bireysel eyleme geçmek, örneğin bir çocuğun bu tür bir riskle karşı karşıya olduğunun farkına vardıklarında ya da kanundışı veya tehlikeli İnternet içeriği ile karşılaştıklarında raporlama yapmak, şikâyetle bulunmak ya da ilgililere soru yönelmek;
- çocukları bu konuda bilgilendirerek, konuyu onlarla tartışarak çocukların yetkili bireyler olmasını sağlamak;
- İnternet kullanımıyla ortaya çıkan tehlikelerin farkına varmaları gereken anne-babaları etkin bireyler haline getirmek, onları konular hakkında bilgilendirmek.

Dünya Çocuk Zirvesi

Eylül 1990'da Dünya Çocuk Zirvesi tarafından Çocukların Yaşatılmaları, Korunmaları ve Geliştirilmelerine ilişkin Dünya Bildirgesi ile Faaliyet Planı benimsendi. Çocuk ölümleri, yetersiz beslenme, dünyada çocukların temel eğitime erişimi gibi bazı konularda bir dizi hedef belirlendi ve bu hedeflere 2000 yılına kadar ulaşılması planlandı.

Bu hedeflerden hiçbirine ulaşamadı. Bu durum, zirvenin gereksiz olduğu anlamına mı gelir?

Birçok STK, bu konuda kaygı duyan insanların oluşturduğu ağlar etrafında toplanarak, kanun dışı içerik sağlayan web sitelerini izlemekte ve raporlamaktadır.⁴

Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi 8 Kasım 2001 tarihinde benimsendi. Yürürlüğe girdiğinde, bu sözleşme İnternet ve diğer bilgisayar ağları üzerinden işlenen suçları konu alan ilk uluslararası antlaşma olacaktır. Çocuk pornografisi dahil olmak üzere bilgisayarlar –ve İnternet– vasıtasıyla işlenen suçları ele alan sözleşmenin temel amacı toplumu siber suçlara karşı korumak üzere ortak bir ceza politikası geliştirmek, bunun için yasaları uyumlu hale getirmek ve bu alanda uluslararası işbirliğini artırmaktır. Sözleşmenin 9. maddesi İnternet üzerinden yapılan pedofil ve çocuk pornografi faaliyetleriyle mücadelede odaklanır.

? Çocukların her türlü bilgi ve görüşü arama, bulma ve bildirme özgürlüğüne engel olmadan, İnternetin çocuklar tarafından kullanılmasını kontrol altına almak üzere önlem alabilir miyiz? (ÇHS, madde 13)

Çocuk Ombudsmanlığı

'Ombudsman' kelimesi İskandinavya'da kullanılan "ombud" kelimesinden gelmektedir. Kelime anlamı elçi, delege ya da habercidir. Ombudsman, tanımlı bir grubun (bu durumda çocuklar) şikâyetleriyle ilgilenen, bu grup adına konuşan, grup bireylerinin ve grubun bütününe içinde bulunduğu koşulları iyileştirmeye çalışan kişidir.

İlk çocuk ombudsmanlığı 1981 yılında Norveç'te kuruldu. Ombudsman bağımsız ve tarafsız bir sözcü, arabulucu ya da hakemdir. Ombudsman, çocukları ilgilendiren konularda ilerleme kaydetmek üzere ilgili bakanlıklar ve diğer birimlerin yasal yükümlülüklerini yerine getirmeleri için öneriler getirir; ergin olmayan çocukların ihtiyaçları, hakları ve çıkarlarını koruma altına alır, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin uygulaması ve yayılması için çalışır. Ombudsmanın araştırma yapma, eleştiri getirme, bilgileri kamuoyuyla paylaşma gücü vardır, fakat idari uygulamaları iptal etme ya da idari kararları hükümsüz kılma yetkisi yoktur. Ombudsman, bir çocuğun doğrudan ya da dolaylı yolla taraf olduğu bir hukuk ya da suç davasında çocuğun haklarını temsil etmek üzere yasal temsilcilerden, anne-babadan ya da vasilerden bağımsız olarak müdahalede bulunabilir.

Bazı ülkelerde ombudsman, 'değerlendirme yöntemleri' uygulamaktan sorumludur, örneğin getirilen çeşitli hukuki teklif, yönetmelik ya da önlemlerin çocuklar üzerindeki olası etkilerini değerlendirmek ve tanımlamak üzere "çocuk etki değerlendirmesi" yapmak gibi. İsveç'te bir STK olan *Radda Barnen*'e göre şu ana kadar yirmi ülkede çocuk ombudsmanlığı kurulmuştur.

Avrupa'da, 1997 yılında Avrupa Çocuk Ombudsmanlığı Ağı (*European Network of Ombudsmen for Children - ENOC*) kuruldu. Bu ağda Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Macaristan, İzlanda, Litvanya, Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya, Norveç, Portekiz, Rusya Federasyonu, İspanya, İsveç ve Galler'den temsilciler bulunmaktadır. Rusya Çalışma ve Sosyal Gelişim Bakanlığı, beş "oblast"ta (eyalet) Çocuk Komiserliği kurarak yeni bir pilot proje başlattı. Kararname ile kurulan komiserliklerin görevi çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi olarak belirlendi.

Çocuklarla ilgili uluslararası ve bölgesel aygıtlar

1. Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989
2. Çocukların Yaşatılmaları, Korunmaları ve Geliştirilmelerine ilişkin Dünya Bildirgesi
3. Dünya Bildirgesini Uygulamak üzere Faaliyet Planı, 1990
4. Çocuklar için bir Avrupa Ombudsmanlığı kurmak üzere Parlamenterler Meclisi Tavsiye Kararı 1460 (2000), Avrupa Konseyi, Strasbourg 2001
5. Avrupa Çocuk Stratejisi üzerine Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Tavsiye Kararı 1286, 1996
6. Avrupa Çocuk Haklarının Kullanımı Sözleşmesi, Avrupa Konseyi, Strasbourg 1996

Referanslar

- Asquith, S., *Juvenile Justice and Juvenile Delinquency in Central and Eastern Europe - A Review* - Centre for the Child and Society, University of Glasgow
- Final report of the study group on street children, *Council of Europe, Strasbourg, Nisan 1994.*
- Flekkoy, M., *A Voice for Children - Speaking as their Ombudsman, UNICEF, 1991.*
- The Global Movement for Children, www.gmfc.org*
- Human Rights Education Newsletter, No.29, *Centre for Global Education, University of York, Britanya, 2001.*
- Setting up a European Ombudsman for Children, *doc. 8552, Council of Europe Parliamentary Assembly, 1999.*
- The State of the World's Children, UNICEF, 2000.*
- "Trafficking in women, a comprehensive European strategy", *information sheets, European Commission.*

